

Reflecteren op denken en handelen

Omgaan met gedragsproblemen

Hoe ga je als leerkracht succesvol om met gedragsproblemen? Wat is daarbij je denken en handelen in de dagelijkse praktijk? Deze vragen staan centraal in de boeken van Kees van der Wolf, Tanja van Beukering en Theo Veldkamp. JSW interviewde de schrijvers over hun publicaties.

Karen van Kooten is redactielid JSW en zelfstandig onderwijsadviseur/-trainer

De persoonlijke betrokkenheid bij leerlingen met gedragsproblemen is bij de drie auteurs al vroeg in hun leven ontstaan.

Kees van der Wolf komt uit een onderwijsfamilie. Toen hij nog op de kweekschool zat, had hij al een RT-praktijk aan huis voor kinderen met leer- en gedragsproblemen. Zijn grootvader (voormalig hoofd van een MULO) was het niet eens met zijn beslissing om pedagogiek te gaan studeren: 'Dat zijn allemaal pedagoogchelaars', zei hij. Voor de klas staan was het echte werk. Theo Veldkamp werkte al vroeg in zijn carrière met kinderen met ingewikkeld gedrag. 'Ik ben mijn loopbaan begonnen op een basisschool. Daar werd ik geacht om 38 kinderen op hetzelfde niveau les te geven en ik merkte dat dat niet lukte. Ik ben zonder enige kennis van zaken in het LOM gaan werken en moest het in het begin puur van de relatie met de kinderen hebben. Dan merk je wat werkt en wat niet', aldus Veldkamp.

Tanja van Beukering staat meer achter de aanpak bij leerlingen met gedragsproblemen die tegenwoordig wordt gehanteerd ten opzichte van die van vroeger: 'Ik heb lang bij een onderwijsbegeleidingsdienst en een pedologisch instituut gewerkt. In die tijd heb ik veel kinderen met leer- en gedragsproblemen onderzocht. Er werd destijds weinig naar de thuis- en schoolsituatie gekeken, terwijl daar in feite een groot deel van de oplossing ligt.'

Tips en trucs

Kees van der Wolf en Tanja van Beukering schreven het boek *Gedragsproblemen in scholen, het denken en handelen van leraren*. Het boek is bedoeld om inzicht te geven in de complexiteit van gedragsproblemen. Het beschrijft

een wetenschappelijk onderzoek naar reacties van leerkrachten op gedrag van kinderen (het Teacher Stress Reduction-project). Dit onderzoek heeft geleid tot een overzicht van strategieën, die volgens ervaren leerkrachten het meest effectief zijn bij de aanpak van gedragsproblemen. Toch zijn die niet zonder meer over te nemen.

Van Beukering: 'Kees (van der Wolf red.) en ik hebben bewust nooit een boek met kant-en-klare adviezen willen schrijven. We willen dat leerkrachten zelf nadenken over strategieën, die voor hen werken. Ze hopen vaak op tips en trucs, maar dat kan alleen als een tip heel erg bij je past. Je moet zelf een persoonlijke vertaling maken naar jouw handelen. De strategieën in het boek overstijgen het niveau van louter tips en trucs. Aan de hand hiervan kunnen leerkrachten reflecteren op hun denken en handelen. We kunnen in feite alleen algemene richtlijnen geven die blijken te werken, de leerkracht moet bepalen wat past bij dit kind, deze ouders en deze unieke situatie.'

Van der Wolf: 'Er zijn leerkrachten die verzuchten: "Wanneer weten we nou eindelijk wat echt werkt bij gedragsproblemen en wat niet?" Maar er zal nooit een moment zijn dat we klaar zijn met theorievorming hierover, net als dat het geval is in andere wetenschappen, zoals geneeskunde en natuurkunde. Er is voortschrijdend inzicht en dat is maar goed ook. In de vorige eeuw dacht men bijvoorbeeld anders over de oorzaak van autisme dan nu. Dat kwam, zo werd gedacht, door de koele opvoer-

Als leerkracht
bepaal je wat past
bij het kind, de
ouders en hun
unieke situatie

Tom van Limpt

dingsstijl van de moeder. Nu weten we dat dit niet zo is.'

De leerkracht doet ertoe

In het voorjaar van 2014 is het boek *Succesvol omgaan met gedragsproblemen* uitgebracht. Dit boek, geschreven door Kees van der Wolf, Tanja van Beukering en Theo Veldkamp, is een praktische handleiding bij het boek *Gedragsproblemen in scholen: het denken en handelen van leraren*. Met het materiaal in het boek willen de schrijvers (aanstaande) leerkrachten en schoolteams stimuleren om op een probleemoplossende manier te denken en te handelen bij gedragsproblemen. Volgens de auteurs ben je als leerkracht ontzettend belangrijk bij de preventie en aanpak van gedragsproblemen bij kinderen. Van der Wolf: 'De oorzaak van gedragsproblemen ligt meestal buiten de school. Toch

hebben leerkrachten tegenwoordig het gevoel dat zij de schuld krijgen als er gedragsproblemen in de klas voorkomen.' Veldkamp vult daarop aan: 'Daarom is ons voorstel niet meer te spreken over schuld. Als je spreekt over schuld ga je ervanuit dat er iemand de schuld zou moeten hebben. Dan krijg je een leerkracht die ouders de schuld geeft en ouders die de leerkracht de schuld geven.' Van Beukering voegt toe: 'Het zoeken van de schuld houdt je van de oplossing af. Leerkrachten kunnen vaak een veel groter deel van de oplossing zijn dan ze denken, maar ze kunnen mogelijke oplossingen niet altijd goed benutten. Dat kan te maken hebben met de school, het team maar ook met jezelf. Een reflectieve en lerende houding is noodzakelijk om een bijdrage te leveren aan de oplossing. En natuurlijk vaardigheden, die je steeds weer oefent om steeds beter te worden.'

Goed onderwijs is de beste preventie van gedragsproblemen

Leer van je eigen
ervaringen en vraag
feedback van collega's

Plezier in leren

Oplossingen voor problemen in het onderwijs worden nu vaak gezocht in de aanbevelingen van onderwijsonderzoekers, zoals Hattie en Marzano. Ook zij hechten veel waarde aan goed onderwijs als belangrijke preventie van gedragsproblemen. Van der Wolf: 'Hun conclusies zijn niet nieuw, in de jaren tachtig werden die (deels) al door aanhangers van de effectieve schoolbeweging verwoord. Maar de statistische mogelijkheden zijn nu veel beter dan toen. Hattie heeft in zijn meta-analyses aan kunnen aantonen dat als je bepaalde kennis toepast, dit leidt tot betere leerprestaties. Deze informatie is belangrijk voor leerkrachten, maar het betreft vooral leerprestaties en dat is een smal kwaliteitsaspect. De informatie zegt niets over andere kwaliteitsaspecten, zoals pedagogische tact, sfeer in de klas, plezier in leren of burgerschapsvorming. En over de samenhang van aspecten. Dus als je de kennis van Hattie

of Marzano toepast, wil dat nog niet zeggen dat de kwaliteit van de school per definitie verbetert.'

Intuïtie

Ook al is de kwaliteit van je onderwijs nog zo goed, er zullen zich altijd onverwachte momenten voordoen in je klas. Momenten waarop je denkt: Wat moet ik nu doen? Het zijn situaties die vooral een appel doen op je intuïtieve kwaliteiten. In *Succesvol omgaan met gedragsproblemen* worden deze momenten *bumpy moments* genoemd. Op die momenten heb je niet veel aan richtlijnen en protocollen, dan moet je kunnen vertrouwen op je intuïtie. Van der Wolf: 'In het onderwijs is intuïtie essentieel. Het wordt echter vaak gewantrouwd, vooral door wetenschappers met een rationele en empirische oriëntatie. Daniel Kahneman – een Israëlisch psycholoog, Nobelprijswinnaar en een op dit moment veel geciteerde weten-

Tom van Limpt

schapper – heeft zich beziggehouden met de vraag: wanneer kun je je intuïtie vertrouwen? Intuïtie is volgens hem niet hetzelfde als ervaring. Het is herkenning van iets dat je ooit al een keer hebt gedaan. Je bouwt stille kennis op en op het moment dat je moet improviseren herinner je je in een fractie van een seconde dat je dat al eens eerder gedaan hebt. De kans dat je intuïtief juist zit is heel groot, mits je veel oefent en er met anderen over praat. Als je je stille kennis expliciet maakt, kunnen anderen er ook van profiteren. Door feedback en ondersteuning kun je je intuïtie aanscherpen.' De praktijkexperts in ons boek zijn pro-actief, ze zien aankomen dat er iets gaat gebeuren en wachten niet af. Hun intuïtie is enorm ontwikkeld.'

Een praktijkexpert word je door te leren van je ervaringen. Door veel te oefenen, te experimenteren en daar feedback op te krijgen door collega's, intern begeleiders, directie of een des-

In de praktijk:

De volgende **denkhandvatten** kun je gebruiken wanneer je strategieën over omgaan met gedragsproblemen wilt vertalen naar je persoonlijke handelen:

1. De meeste gedragsproblemen ontstaan niet op school maar als leerkracht kan je een groot deel van de oplossing zijn.
2. Goed onderwijs is de beste preventie van gedragsproblemen.
3. Een reflectieve en lerende houding is noodzakelijk om een bijdrage te leveren aan de oplossing.
4. Tips en trucs werken niet, je zal zelf een vertaling moeten maken die past bij jouw handelen.
5. Leer van je eigen ervaringen, oefen, experimenteer en vraagt feedback van collega's, IB'ers, directie of een deskundige van buiten de school.
6. De kans dat je intuïtief juist zit is heel groot, mits je veel oefent en er met anderen over praat.
7. Gedragsproblemen zijn niemands 'schuld'.

kundige van buiten de school.

Veldkamp: 'Een leerkracht die voortdurend bumpy moments ervaart, moet eerst kijken naar de kwaliteit van zijn onderwijs: klassenmanagement, instructie, interactie, stellen van grenzen. Veel leerkrachten willen graag door alle leerlingen aardig gevonden worden en begrenzen hierdoor gedrag te weinig. Je intuïtie wordt ook gevormd door ervaringen uit je eigen jeugd. Ik had het "voordeel" dat ik een bang aangelegd jongetje was. Toen ik 9 jaar was verhuisden we naar Diemen. Daar was maar één gymzaal, helemaal aan de andere kant van het dorp. Een jongen uit mijn klas zou me ophalen om met mij naar de gymzaal te fietsen, maar ik was bang dat hij niet zou komen. Hij kwam toch en toen we bij de gymzaal aankwamen, stond de gymleraar bij de deur en die zei: "Leuk dat je er bent. Ik wil eerst van je weten: zijn er dingen die je niet goed kan of die je heel eng vindt?" Ik antwoordde dat ik het wandrek eng vond omdat ik hoogtevrees heb. "Goed, zei de gymleraar, dan gaan we dat de eerste maand niet doen. Zijn er dingen die je wel goed kan?" Ik zei: "Nou, ik kan heel hard rennen en goed voetballen." Deze gymleraar heeft mij geholpen door te beginnen met de dingen die ik goed kon, zo kreeg ik vertrouwen. Toen we na een maand toch het wandrek moesten beklimmen, kon hij zeggen: "Jongens, Theo gaat tot de helft, want die heeft hoogtevrees." Toen vond ik dat helemaal niet erg meer. Die ervaring heeft mij sterk beïnvloed. Ik heb die kunnen benutten in mijn gesprekken met kinderen. Ik heb daarvan geleerd dat kinderen heel goed hun onderwijsbehoeften kunnen verwoorden.'

Van Beukering: 'Belangrijk is dat schoolleiders de verbetering van het primair proces als uitgangspunt nemen bij hun handelen en totstandkoming van hun beleid, Wij hopen dat onze boeken bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs, ook bij gedragsproblematiek.' ●

Meer weten over gedragsproblemen? Alle artikelen die eerder verschenen in JSW over dit onderwerp zijn terug te vinden in het online archief, ga naar www.jsw-online.nl/jsw/archief

VERDER LEZEN!

- Van der Wolf, K. & Van Beukering, T. (2009). *Gedragsproblemen in scholen: het denken en handelen van leraren*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Van der Wolf, K., Van Beukering, T. & Veldman, T. (2014). *Succesvol omgaan met gedragsproblemen*. Leuven: Uitgeverij Acco.